

УДК 343. 2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.19>

ОСОБЛИВОСТІ ПОМ'ЯКШЕННЯ ПОКАРАННЯ ОСОБАМ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПРИ УКЛАДЕННІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Рябчинська О.П.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Класичного приватного університету,
ORCID: 0000 0002 9012 3332*

Большакова Д.О.,

*доктор філософії,
прокурор Чернівецької окружної прокуратури*

Рябчинська О.П., Большакова Д.О. Особливості пом'якшення покарання особам, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, при укладенні угоди про визнання винуватості.

В статті на підставі аналізу практики призначення покарання на підставі угоди про визнання винуватості щодо осіб, які вчинили корупційне кримінальне правопорушення та/або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, з'ясовано теоретичні та практичні проблеми пом'якшення покарання на підставі ст. 69² КК України. Актуальні питання пом'якшення покарання щодо вказаної категорії осіб обумовлені відсутністю формалізованих приписів зокрема: щодо врахування обставин, зазначених в пункті 2 або 2¹ частини четвертої статті 469 Кримінального процесуального кодексу України як умов укладення угоди про визнання винуватості в якості обставин, що пом'якшують покарання; щодо визначення мінімальної межі пом'якшення покарання у виді штрафу; щодо можливості заміни покарань тощо. На відміну від ст. 69 КК України, пом'якшення покарання за ст. 69² КК допустиме лише в один спосіб – призначення основного покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, оскільки не допускається пом'якшення основного покарання у спосіб переходу до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті Особливої частини КК за це кримінальне правопорушення. Не допускається пом'якшення покарання шляхом не призначення додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу як обов'язкове. Зроблено висновок, що при визначенні мінімального розміру штрафу сторони угоди мають ураховувати не приписи ст. 69 КК, а виходити з загальних засад призначення покарання та змісту припису ч. 1 ст. 69² КК щодо обмеження у пом'якшенні покарання шляхом призначення його не нижче від найнижчої межі, встановленої цим Кодексом. Зауважено, що хоча пом'якшення основного покарання шляхом призначення менш суворого виду покарання не допускається, утім фактично така ситуація може мати місце у випадку заміни покарання у виді обмеження чи позбавлення волі покаранням у виді службового обмеження для військовослужбовця або тримання в дисциплінарному батальйоні в порядку ст. 58 та ст. 62 КК України.

Ключові слова: покарання, пом'якшення покарання, корупційне кримінальне правопорушення, угода про визнання вини, співпраця з правоохоронними органами, відшкодування шкоди.

Riabchynska O.P., Bolshakova D.O. Features of mitigation of punishment for persons who have committed corruption criminal offences in the course of concluding a plea agreement.

Based on an analysis of the practice of imposition of punishment on the basis of plea agreement regarding persons who have committed corruption criminal offence and/or criminal offence related to

corruption, this article identifies theoretical and practical issues with mitigation of punishment on the basis of Article 69² of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – the CC of Ukraine). Topical issues of mitigation of punishment for this category of persons are due to the absence of formalized provisions, in particular: regarding the consideration of the circumstances specified in clause 2 or 2¹ of part four of Article 469 of the Criminal Procedural Code of Ukraine as conditions for concluding a plea agreement as circumstances mitigating punishment; regarding the determination of the lowest threshold for mitigation of punishment in the form of a fine; regarding the possibility of replacing punishments, etc. Unlike Article 69 of the CC of Ukraine, mitigation of punishment under Article 69² of the CC is permissible only in one way – by imposing a primary punishment lower than the lowest threshold specifically sanctioned by the Article (specifically sanctioned by part of the Article) of the Special Part of the CC, since it is not permissible to mitigate the primary punishment by substituting it with another, milder type of primary punishment not specified by the sanction of the Article (sanction of part of the Article) of the Special Part of the CC for this criminal offence. It is not permissible to mitigate the punishment by not imposing an additional punishment that is provided for by the sanction of the Article (sanction of part of the Article) of the Special Part of this Code as mandatory. It was concluded that when determining the minimum amount of the fine, the parties to the agreement should not take into account the provisions of Article 69 of the CC of Ukraine, but should proceed from the general principles of sentencing and the content of Part 1 of Article 69² of the CC of Ukraine regarding restrictions on mitigation of punishment by imposing it not lower than the lowest threshold specified by this Code. It was noted that although mitigation of the primary punishment by imposing a less severe type of punishment is not permitted, in fact, such a situation may occur in the case of replacing punishment in the form of restriction of liberty or imprisonment with punishment in the form of service restriction for a military servant or custody in a penal battalion in accordance with Articles 58 and 62 of the CC of Ukraine.

Key words: punishment, mitigation of punishment, corruption criminal offence, plea agreement, cooperation with law enforcement agencies, compensation of the damage.

Постановка проблеми. Щодо осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією тривалий час діяла заборона на пом'якшення покарання на підставі ст. 69 КК. Законом України № 4033 від 29.10.24 року Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 69², яка передбачає, що у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за умови виконання вимог пункту 2 або 2¹ частини четвертої статті 469 Кримінального процесуального кодексу України сторонами угоди про визнання винуватості може бути узгоджено та судом призначено основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (частини статті) Особливої частини цього Кодексу, але не нижче від найнижчої межі, встановленої цим кодексом. Частина друга цієї статті передбачає, що у разі призначення покарання відповідно до частини першої цієї статті особа не може бути звільнена від відбування такого покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України.

Мета статті – на підставі аналізу кримінально-правового регулювання пом'якшення покарання особам, які вчинили корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, та практики призначення покарання у випадках укладення угоди про визнання винуватості такими особами, з'ясувати теоретичні та практичні проблеми застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 69² КК України та підходи щодо їх вирішення.

Стан наукової розробки проблеми. Наукову зацікавленість проблематикою призначення покарання у кримінальних провадженнях на підставі угоди про визнання винуватості вчені виявляли фактично з моменту запровадження в правову систему України цього інституту. Тією чи іншою мірою ці питання вивчали П.П. Андрушко, Р.Ш. Бабанли, В.М. Бурдін, М.М. Васюк, М.М. Глоба, О.П. Горох, В.Г. Дрозд, З.А. Загине́й-Заболотенко, К.П. Задоя, Г.М. Зеленов, О.О. Дудоров, О.В. Євдокимова, О.О. Кваша, С.М. Міщенко, В.В. Навроцька, Є.О. Письменський, Ю.А. Пономаренко, О.П. Рябчинська, Є.Л. Стрельцов, В.І. Тютюгін, В.О. Туляков, А.С. Хильченко, Ю.В. Шинкарьов та інші фахівці в галузі кримінального права. Разом з тим з прийняттям ст. 69² КК України, яка визначає особливості пом'якшення покарання щодо осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення пов'язані з корупцією, які уклали угоду про визнання винуватості, з'ясування особливостей її застосування є актуальним питанням.

Виклад основного матеріалу. З приводу загальної тенденції суттєвого пом'якшення покарання, яке призначається на підставі угод, в кримінально-правовій доктрині висловлюються певні застереження. Аналізуючи подібну ситуацію, яка дійсно має місце, потрібно виходити з правової природи та значення самих угод у кримінальному процесі. Угоди в кримінальному провадженні розглядають як одну з можливих форм реалізації правового компромісу, для якого, у свою чергу, також характерно обговорення змісту поступок (бажано рівнозначних) відповідно до чинного законодавства [1, с. 33; 2, с. 316]. Сторони шляхом компромісних та взаємовигідних рішень між собою адаптують норму права про примирення щодо конкретного випадку, чим задовольняють свої інтереси, а в результаті й суспільні (публічні) інтереси [3]. В угодах же про визнання вини на перший план має виходити обґрунтування (об'єктивізація) суспільного інтересу в поблажливому ставленні до особи кримінального правопорушника. При цьому органи прокуратури й суд мають «встановити баланс між зацікавленістю обвинуваченого отримати м'якше покарання та запитом суспільства отримати від обвинуваченого щось на заміну цьому пом'якшенню» [4]. Водночас «в обмін на відшкодування шкоди та співпрацю з правоохоронними органами особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, отримує можливість узгодити умови своєї відповідальності, уникнувши невизначеності щодо покарання в суді» [5, с. 36]. Як справедливо акцентували науковці, «у зв'язку із введенням таких норм виникло багато питань прикладного характеру, вирішення яких не має єдності поглядів у доктрині так само, як і викликає труднощі у практиці застосування» [6, с. 274]. Висловлювалися навіть застереження, що в таких угодах призначення покарання може відбуватися без урахування вимог матеріального кримінального законодавства. Адже в іншому разі втрачається значення самої угоди – просто не було б, про що домовлятися. Проте такі угоди фактично нівелюють значення загальних засад призначення покарання [7, с. 262].

Подібний підхід до розуміння можливості пом'якшення покарання як умови угоди чи то при примирення чи про визнання вини простежується й у рішеннях ЄСПЛ, який неодноразово зазначав, що існування спрощених процедур не суперечить Конвенції з прав людини та практиці ЄСПЛ. Так, у справі «Ніколов проти Болгарії» ЄСПЛ зауважив, що застосування спрощеної процедури на підставі угоди про визнання винуватості та загалом спрощення процедур на підставі Рекомендації № К (87) 18, безперечно, має переваги для обвинуваченого та правосуддя, адже скорочує тривалість кримінального провадження, оперативно визнаючи винуватість особи та міру її відповідальності, крім того, спрощує вирішення питань цивільної відповідальності та відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням [8, с. 98].

Таке розуміння призначення угод у кримінальному провадженні надає змогу цілком прийнятно ставитися до практики призначення покарання ближче до нижньої межі санкції в умовах відсутності принципових обтяжуючих обставин або ж переходу до іншого, більш м'якого покарання [9, с. 438]. Тож на сьогодні є погоджена позиція щодо розуміння узгодження покарання сторонами угод як неподільної складової взаємних поступок на шляху до пошуку балансу у вирішенні конфлікту, який би задовольняв інтереси окремих осіб (сторін угод), суспільні інтереси та інтереси правосуддя. Утім вирішення кримінально-правового конфлікту через механізм укладення угод може досягти мети лише в разі, якщо кримінально-правові наслідки для винної особи, хай і більш поблажливі, ніж у провадженнях, що розглядаються в загальному порядку, будуть обрані відповідно до вимог закону. Щодо покарання це дотримання загальних засад та спеціальних правил його призначення, адже цілком зрозуміло, що, «незважаючи на фундаментальні особливості інституту кримінального провадження на підставі угод та під час призначення покарання в таких кримінальних провадженнях, мають існувати та виконуватися загальні вимоги теорії призначення покарання [10, с. 341–342].

Не можна нівелювати відмінності щодо обґрунтування меж покарання, яке призначається судом при здійсненні кримінального провадження в загальному порядку (без угоди) та в провадженні на підставі угод, визначальною метою укладення яких з боку винної особи є саме пом'якшення кримінально-правового наслідку вчиненого кримінального правопорушення.

Згідно з положеннями ст. 472 КПК України, зміст угоди про визнання винуватості включає узгоджене сторонами покарання та згоду підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням. Ця умова угоди, відповідно до ч. 1 ст. 475 КПК України, зобов'язує суд призначити узгоджене сторонами покарання, якщо він дійде висновку про можливість затвердження угоди. У противному разі суд має відмовити в затвердженні угоди.

Разом із тим, ні положення 472 КПК України, ні зміст самої угоди про визнання винуватості не можуть тлумачитись як такі, що визначають певну особливу матеріально-правову природу призначеного на підставі угоди покарання, що відрізняється від аналогічного покарання, призначеного судом при здійсненні кримінального провадження в загальному порядку (без угоди), або вказують на певний особливий порядок відбування такого покарання, оскільки це суперечитиме положенням кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, які відповідних особливостей не визначають [11]. При цьому варто зважати, що поряд з обранням покарання в межах санкції статті під час призначення покарання судом, як і сторонами угоди, можуть бути реалізовані й інші правові механізми. Це стосується й призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом, на підставі ст. 69 та 69¹ КК України. У науці кримінального права та процесу жваво дискутується питання про те, чи правильним є наділення повноваженням сторін угоди призначати відповідно до положень ст. 69 КК України більш м'яке покарання, ніж передбачене законом.

Судова практика допускає таку можливість, а от у кримінально-правовій доктрині можливість узгодження сторонами угод пом'якшення покарання на підставі ст. 69 КК України або визнається дискусійною, або взагалі заперечується. Так, Р.Ш. Бабанли звертає увагу на такі два аспекти. По-перше, як відомо, обов'язковою юридичною підставою для застосування ст. 69 КК України є наявність декількох обставин, що пом'якшують покарання та які при цьому ж істотно знижують ступінь тяжкості. Результати аналізу судової практики свідчать про те, що проблеми встановлення того, що певна з обставин є не просто пом'якшувальною, а водночас такою, яка істотно знижує ступінь тяжкості злочину, мають системний характер у судовій практиці. Також він припускає велику ймовірність, що здебільшого, коли сторони угоди (в одному випадку – прокурор та підозрюваний чи обвинувачений, а в іншому – потерпілий та підозрюваний чи обвинувачений) прагнуть укласти відповідну угоду із застосуванням ст. 69 КК України, не буде дотримано вимог щодо існування обставин, які істотно знижують ступінь тяжкості злочину, а не просто обставин, що пом'якшують покарання. По-друге, аналіз судової практики свідчить про те, що щодо призначення покарань із застосуванням ст. 69 КК України досить гостро та явно простежується законодавча прогалина, яка полягає в тому, що КК України не передбачає нижньої межі покарання, до якого може «спуститись» суд, обираючи міру покарання із застосуванням ст. 69 КК України. Це призводить до того, що покарання, яке призначається з використанням цього правового механізму, є на декілька ступенів нижчим, ніж найменш суворий вид покарання, який передбачено в санкції статті. Таким чином, для того, щоб під час призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у кримінальних провадженнях на підставі угод не відбувалося повне ігнорування засад каральної політики, доцільно запровадити ефективний механізм обмеження нижньої межі покарання, який діятиме і за умови узгодження сторонами покарання із застосуванням ст. 69 КК України [12, с. 330–331]. Висловлюють певні застереження щодо можливості узгодження пом'якшення покарання сторонами угоди й інші науковці акцентуючи, що застосування ст. 69 КК України повинно перебувати виключно в площині суддівського розсуду [13, с. 115].

Проблема призначення на підставі ст. 69 КК України покарань, що суттєво м'якіші, аніж зазначені в санкції, характерна не лише для угод, але й для призначення покарання в загальному порядку. І на цю ситуацію неодноразово звертали увагу дослідники, вказуючи, що «при застосуванні виняткового правила призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено у законі, допускається призначення таких видів і розмірів покарань, які є удвічі меншими, ніж найнижча межа, передбачена в санкції статті (частини статті) КК, або призначається покарання, яке перебуває на дві «сходина» нижче в ієрархії покарань, визначених ст. 51 КК» [14, с. 16]. О. Дудоров, вважає, що «чинна редакція ст. 69 КК не містить вимоги про послідовний (поетапний) перехід до іншого, більш м'якого покарання, виду основного покарання» [15, с. 544–545]. Схожі застереження висловлюють і інші науковці, пропонуючи звузити межі судового розсуду в цьому питанні [16, с. 545; 17, с. 132]. Вказані проблеми прогнозовано поширюватимуться й при пом'якшенні покарання на підставі ст. 69² КК України.

На думку інших дослідників, «не вважаються помилками, але потребують чіткого обґрунтування в мотивувальній частині вироку такі ситуації у правозастосуванні: заміна найбільш суворого виду покарання на найменш суворий (наприклад, заміна позбавлення волі від 5 до 8 років покаранням у виді штрафу в 1020 грн); призначення більш м'якого виду покарання здебільшого замість позбавлення волі в мінімальному розмірі, визначеному в Загальній частині КК (як-от арешт строком на 1 місяць, штраф у розмірі п'ятдесяти нмдг тощо), ... таке рішення має бути ви-

важеним і вмотивованим, мають бути визначені не тільки обставини, що пом'якшують покарання, але й наведені переконливі доводи про доцільність такої заміни з позиції дотримання загальних засад призначення покарання та його цілей. Інакше призначення такого покарання розцінюється як підстава для перегляду судового рішення в порядку ст. ст. 409, 414 КПК» [18, с. 209].

Аналіз судової практики призначення покарання на підставі угод до жовтня 2024 року засвідчив, що сторони угоди, узгоджуючи покарання за вчинення кримінального правопорушення, у цілому дотримувалися вимог ч. 1 ст. 69 КК щодо заборони пом'якшення покарання особам, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

З системного тлумачення змісту статей 69, 69² КК та ст. 469 КПК України слідує, що:

- положення ст. 69² КК поширюються виключно на випадки пом'якшення покарання на підставі угоди про визнання вини, укладеної з особою, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією;

умовами призначення більш м'якого покарання за ст. 69² КК є виконання вимог пункту 2 або 2¹ частини четвертої статті 469 Кримінального процесуального кодексу України. Із співставлення положень цих норм слідує, що: 1) пом'якшення покарання особам, які вчинили корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, можливе за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення чи кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, та якщо інформація щодо вчинення такою особою (особами) кримінального правопорушення буде підтверджена доказами, і за умови повного або часткового (з урахуванням характеру та ступеня участі особи у вчиненні злочину) відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо такі збитки або шкода були завдані); 2) пом'якшення покарання особам, які вчинили корупційний кримінальний проступок, нетяжкий або тяжкий корупційний злочин, а також кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, у разі відсутності ознак вчинення цих кримінальних правопорушень у співучасті, що підтверджується матеріалами кримінального провадження, можливе за умови повного відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо таких збитків або шкоди було завдано);

- на відміну від ст. 69 КК України, пом'якшення покарання за ст. 69² КК допустиме лише в один спосіб – призначення основного покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, оскільки не допускається пом'якшення основного покарання у спосіб переходу до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за це кримінальне правопорушення;

- не допускається пом'якшення покарання шляхом не призначення додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу як обов'язкове;

- пом'якшення покарання на підставі ст. 69² КК унеможливило подальше звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Фактично умови пом'якшення покарання, визначені в ст. 69² КК, збігаються з умовами укладення угоди про винуватість з особами, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення та/або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, передбаченими пп. 2 та 2¹ ч. 4 ст. 469 КПК України.

Умови укладення вище зазначених угод співпадають з такими пом'якшувачими покарання обставинами як активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення (викриття іншої особи) (п. 2 ч. 4 ст. 469 КПК); добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (п. 2 та п. 2¹ ч. 4 ст. 469 КПК). У зв'язку з чим виникає питання чи можуть (мають) сторони угоди при узгодженні покарання винні враховувати згадані обставини як такі, що пом'якшують покарання, при виборі конкретного його розміру? Чи це мають бути інші обставини, що пом'якшують покарання, передбачені ст. 66 КК України? Стаття 66 КК не містить будь-якого обмеження щодо врахування таких обставин як пом'якшувачих покарання, нахшталт частини 3 цієї статті, яка передбачає якщо будь-яка з обставин, що пом'якшує покарання, передбачена в статті Особливої частини КК як ознака кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його пом'якшує. Отже, ті

фактичні обставини, які збігаються з умовами укладення угоди про визнання вини (відсутність яких унеможлиблює укладення такої угоди) можуть визнаватися обставинами, що пом'якшують покарання при визначенні його конкретного розміру. Подібний підхід зустрічається в судовій практиці. Приміром активне сприяння розкриттю злочину враховується як обставини, що пом'якшує покарання, при визначенні розміру покарання за угодою [19].

Сторони угоди зважаючи на загальні засади призначення покарання, вказані в ст. 65 КК, можуть урахувати інші такі обставини, зазначені в ст. 66 КК, мотивуючи обсяг пом'якшення покарання в межах, вказаних в ч. 1 ст. 69² КК. Також при узгодженні покарання, враховується тяжкість злочину, особа винного, зокрема повне визнання своєї вини, щире каяття, готовність нести покарання за вчинене ним діяння, відсутність попереднього притягнення до кримінальної відповідальності, позитивна характеристика за місцем роботи, відсутність заподіяних злочином збитків тощо.

Відповідно до ч. 3 ст. 65 КК підстави для призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу за вчинене кримінальне правопорушення, визначаються статтями 69 і 69² цього Кодексу. З чого слідує, що визначені в цих статтях підстави є самостійними (окремими) підставами пом'якшення покарання. На відміну від ст. 69 КК, в ст. 69² КК не згадується про будь-які особливості щодо пом'якшення основного покарання у виді штрафу. Такий вид покарання є основним в санкціях ч. 1 ст. 191 КК, ч. 2 ст. 320, ст. 357, ч. 1 ст. 210, ст. 354, ст. 364¹, ч. 1 ст. 365², ст. 366² КК, ст. 366³ КК, ч. 1-3 ст. 368³, ч. 1-3 ст. 368⁴, ч. 1 ст. 368 КК. Тож виникає питання якою нормою КК України мають керуватися сторони угоди про визнання вини при пом'якшенні покарання у виді штрафу та в подальшому суд призначаючи таке узгоджене покарання. З цього приводу Ю.А. Пономаренко висловився за те, що «якщо таким видом покарання є штраф у сумі понад 3.000 н. м. д. г., то його зниження можливе аж до 30 н. м. д. г., оскільки обмеження, встановлене третім реченням ч. 1 ст. 69 КК на ці випадки також не поширюється [20, с. 24]. В цілому поділяючи таку позицію щодо визначення граничного мінімального розміру штрафу, вважаємо, що при вирішенні цього питання слід урахувати не приписи ст. 69 КК, а виходити з загальних засад призначення покарання та змісту припису ч. 1 ст. 69² КК щодо обмеження у пом'якшенні покарання шляхом призначення його не нижче від найнижчої межі, встановленої цим Кодексом. Отже, слід виходити з положень ч. 2 ст. 53 КК, яка передбачає, що за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі нмдг, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

У тому ж разі, коли майнова шкода в кримінальному правопорушенні, пов'язаному з корупцією не заподіяна, зниження розміру штрафу можливе аж до 30 н. м. д. г. Це положення повною мірою стосується кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366² КК та ст. 366³ КК. Так, сторони угоди узгодили основне покарання ОСОБА_4 за ст. 366-3 КК України із застосуванням ст. 69-2 КК України у виді штрафу в розмірі 500 н.м.д.г.¹, що становить 8500 гривень, та додаткове у виді позбавлення права обіймати посади в правоохоронних органах України на строк 1 рік [21]. Отже сторони угоди узгодили пом'якшення найменш суворого виду покарання, передбаченого санкцією цієї статті, вчетверо від мінімуму. Подібний підхід застосовано і в інших випадках [22]. У разі коли корупційне кримінальне правопорушення вчинено у співучасті і роль виконавця (співвиконавця), підбурювача або пособника у його вчиненні є незначною, може призначити таким особам покарання у виді штрафу в розмірі, передбаченому санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, без урахування розміру майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходу (ч. 2 ст. 53 КК).

Аналіз судової практики призначення покарання на підставі ст. 69² КК засвідчив відсутність наразі усталеної тенденції щодо суттєвого пом'якшення покарання в угодах про визнання вини, описаної вище. Зустрічаються поодинокі випадки істотного пом'якшення покарання. Приміром за злочин, передбачений ч. 3 ст. 368 КК, було призначене покарання у виді позбавлення волі

¹ Санкція статті передбачає покарання у виді штрафу від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів

строком 1 рік 1 місяць, з позбавленням права обіймати посади в Територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки Збройних Сил України на строк 2 (два) роки з конфіскацією майна; при тому, що в санкції передбачено позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років [23]. Водночас в іншому випадку, особі, засудженій за ч. 2 ст. 28 ч. 2 ст. 364 КК України із застосуванням положень ст. 69-2 КК України призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 2 роки, тоді як нижня межа санкції цього злочину встановлена на рівні 3 років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади пов'язані з нарахуванням та виплатою грошового забезпечення та додатково винагороди військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям строком на 2 роки, зі штрафом 500 (п'ятсот) неоподаткованих мінімумів доходів громадян, тобто у сумі 8 500,00 гривень. Це покарання в порядку ст. 58 КК замінено на службове обмеження для військовослужбовців [24].

В проаналізованих вироках саме сторони угоди узгоджували заміну покарання у виді позбавлення волі на службове обмеження для військовослужбовців. Як у наведених вище, так і в інших випадках, узгодження заміни покарання у виді позбавлення волі на службове обмеження для військовослужбовців та тримання в дисциплінарному батальйоні сторонами угоди затверджувалося в подальшому судами на підставі оцінки призначеного покарання загальним засадам та висновку про те, що узгоджені сторонами вид і міра покарання є такими, що відповідають ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого, відповідають загальним засадам призначення покарання, визначеним ст. 65 КК України. Таке становище підтверджує висловлену нами раніше тезу, що на сьогоднішню судову практику сформувала підхід, за яким сторони угоди про примирення та про визнання винуватості можуть у межах узгодження міри покарання (його строку та виду) віршувати питання й щодо заміни одного виду покарання на інший у спосіб, визначений законом [25, с. 109].

Висновки. Отже особам, які вчинили корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, може бути пом'якшене основне покарання на підставі ст. 69² КК України. Ті фактичні обставини, які збігаються з умовами укладення угоди про визнання вини (відсутність яких унеможливило укладення такої угоди) можуть визнаватися обставинами, що пом'якшують покарання при визначенні його конкретного розміру. Подібний підхід зустрічається в судовій практиці. Сторони угоди, зважаючи на загальні засади призначення покарання, вказані в ст. 65 КК, можуть урахувати інші обставини, зазначені в ст. 66 КК, мотивуючи обсяг пом'якшення покарання в межах, вказаних в ч. 1 ст. 69² КК.

На відміну від пом'якшення покарання на підставі ст. 69 КК України, щодо вказаної категорії осіб пом'якшення покарання може бути здійснено лише в один спосіб – призначення покарання нижче від найнижчої межі, передбаченої в санкції статті (частини статті) Особливої частини, але не нижче від найнижчої межі, встановленої цим Кодексом. При визначенні мінімального розміру штрафу сторони угоди мають урахувати не приписи ст. 69 КК, а виходити з загальних засад призначення покарання та змісту припису ч. 1 ст. 69² КК щодо обмеження у пом'якшенні покарання шляхом призначення його не нижче від найнижчої межі, встановленої цим Кодексом. Отже, слід виходити з положень ч. 2 ст. 53 КК, яка передбачає, що за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі нмдг, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу. У тому ж разі, коли майнова шкода в кримінальному правопорушенні, пов'язаному з корупцією не заподіяна, зниження розміру штрафу можливе аж до 30 н. м. д. г. Пом'якшення основного покарання шляхом призначення менш суворого виду покарання не допускається. Утім фактично така ситуація може мати місце у випадку заміни покарання у виді обмеження чи позбавлення волі покаранням у виді службового обмеження для військовослужбовця або тримання в дисциплінарному батальйоні в порядку ст. 58 та ст. 62 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новікова М.М. Інститут правового компромісу у механізмі менеджменту юридичного конфлікту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 30–37.

2. Курта Є.О. Поняття компромісу на досудовому слідстві. *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 2003. № 4. С. 315–317.
3. Постанова Верховного Суду України № 5-27 кс від 31.03.2016 р.: справа за заявою заступника Генерального прокурора України про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 08.12.2015 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/58496633> (дата звернення: 14.07.2025).
4. Демчук П., Ткачук А. Чи час домовлятися: тенденції ВАКС щодо укладення угод у корупційних справах. URL: <https://justtalk.com.ua/post/chi-chas-domovlyatisya-tendentsii-vaks-schodo-ukladennya-ugod-u-koruptsiynih-spravah>.
5. Чумак К. Укладення угоди про примирення: підстави, зміст, сторони. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 186–195.
6. Хильченко А. Деякі питання призначення покарання на підставі угод. *Підприємництво, господарство, право*. 2020. № 2. С. 274–279.
7. Бурдін В.М. Вплив нового Кримінального процесуального кодексу України на інститути матеріального кримінального права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2012. № 4. С. 255–264.
8. Вільгушинський М.Й., Сироткіна М.В. Погоджувальне правосуддя у кримінальній юстиції України: актуальні проблеми впровадження та застосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. № 6. С. 97–112.
9. Рябчинська О.П., Большакова Д.О. Призначення покарання на підставі угод в кримінальному провадженні: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 435–440.
10. Нікіфорова Т.І. Теорія і практика застосування заходів кримінально-правового характеру : навч. посіб. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. 175 с.
11. Постанова ККС ВС від 20.03.2019 р.: справа № 638/15818/14-к (№ в ЄДРСР 80806680). URL: <https://precedent.ua/80806680> (дата звернення: 02.07.2025).
12. Бабанли Р.Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади: монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.
13. Татарінова О.В. Межі суддівського розсуду при призначенні покарання у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 109–121.
14. Бабанли Р. Проблеми призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (на підставі матеріалів судової практики). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 12–16.
15. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
16. Євдокімова О.В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2007. 19 с.
17. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / за ред. В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін. Харків: Право, 2017. Т. 17: Кримінальне право. 1064 с.
18. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено, на підставі статті 69 кримінального кодексу України: кримінально-правові та кримінально-процесуальні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 207–210.
19. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 02 червня 2025 року. Справа. № 752/11672/25. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127794481>.
20. Пономаренко Ю.А. Новели у системі та видах покарань за КК України в умовах воєнного стану: монографія. Київ, Компанія ВАІТЕ, 2025. 156 с.
21. Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 12.03.2025. Справа № 751/1236/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125758925>.
22. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 24 квітня 2025 року. Справа № 750/2855/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126845360>.

23. Вирок Херсонського районного суду Херсонської області від 17.04.2025 року. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/126776527> (дата звернення 15.06.2025).
24. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 20 лютого 2025 р. Справа № 753/3204/23. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/125321661>.
25. Большакова Д.О. Призначення заходів кримінально-правового характеру в угодах про примирення та про визнання вини. Дисертація доктора філософії зі спеціальності 081. Право. Запоріжжя. 2024. 265 с.